

Asia: VN/2750/2020

Rikosasioiden sovittelupalveluiden siirto oikeusministeriön hallinnonalalle. Ohjausryhmän raportti ja esitys.

Lausunnonantajan lausunto

Pidättekö perusteltuna rikos- ja riita-asioiden sovittelun siirtämistä sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta oikeusministeriön hallinnonalalle?

Kyllä

Miten perustelette vastauksenne?

Sovittelun siirtäminen oikeusministeriön alaisuuteen on perusteltua. Oikeusministeriön alla on jo erilaisia sovittelutoimintoja, joten siirto olisi tämänkin vuoksi perusteltua. Sovittelupalvelut voidaan kuitenkin toteuttaa oikeusministerin alaisuudessa ja ohjauksessa kokonaan myös järjestölähtöisesti, kuten Rikosuhripäivystys.

Jos kuitenkin järjestölähtöinen toiminta ei tule kyseeseen, on toiveena erityisviranomaismalli, joka mahdollistaa oman itsenäisen sovitteluviraston säilymisen. On tärkeä kiinnittää siirron yhteydessä huomioita sovittelun erityispiirteisiin mm. vapaaehtoissovittelijoiden ohjaamiseen sekä asiakkaiden ohjaamiseen muihin palveluihin. Sovittelut ja vapaaehtoisten kokous- ja koulutustapahtumat järjestetään pääosin iltaisin ja viikonloppuisin.

Pidättekö perusteltuna sitä, että sovittelupalvelut tuotetaan oikeusapu- ja edunvalvontapalvelujen yhteydessä, mahdollisesti perustettavassa valtakunnallisessa oikeusapu- ja edunvalvontavirastossa?

Ei

Miten perustelette vastauksenne?

Emme pidä perusteltuna tuottaa sovittelupalveluita oikeusapu- ja edunvalvontapalveluiden yhteydessä. Sovittelupalvelut voidaan hyvin rinnastaa ohjausryhmän raportissa mainittuihin jo oikeusministeriön hallinnonalalla toimiviin erityisviranomaisiin (kohta 6.3.1). Sovittelupalvelut voidaan toteuttaa oikeusministerin alaisuudessa ja ohjauksessa kokonaan myös järjestölähtöisesti, kuten Rikosuhripäivystys.

Jos kuitenkin järjestölähtöinen toiminta ei tule kyseeseen, sovittelupalvelut tulisi tuottaa raportissa esitetyn erityisviranomaismallin mukaisesti. Siten voidaan taata sovittelun erityisluonne, riippumattomuus ja substanssiosaaminen. Näin vältetään mm. esteellisyysongelmilta. Mikäli toiminta aiotaan jatkossa tuottaa osana Oikeusapu- ja edunvalvontavirastoa, tulee sovittelutoiminta näkyä myös viraston nimessä ja esteellisyyskysymykset tulee ratkaista ennen organisaation muodostamista.

Sovittelulle tulee taata hallinnollisesti ja toiminnallisesti itsenäinen ja riippumaton asema, jotta voidaan tuottaa puolueetonta palvelua kansalaisille.

Pidättekö perusteltuna sitä, että sovittelupalvelut tuotetaan valtion palveluina siten, että sovitteluhenkilöstö olisi valtion virkamiehiä?

En ota kantaa

Miten perustelette vastauksenne?

Sillä onko sovitteluhenkilöstö valtion virkamiehiä vai ei, ei ole toiminnan kannalta suurtakaan merkitystä. Olennaisinta on sovittelupalvelun sisältö, vapaaehtoisuuden säilyttäminen ja asiakaslähtöisyys.

Sovittelupalvelut voidaan kuitenkin toteuttaa oikeusministerin alaisuudessa ja ohjauksessa kokonaan myös järjestölähtöisesti, kuten Rikosuhripäivystys. Silloin tätä ratkaisua ja siirtoa valtion virkamieheksi ei tarvita ollenkaan. RIKU rakenne on toimiva ja selvityksessä mainittuja työntekijöihin ja vapaaehtoisin mainittuja erilaisia haasteita ei syntyisi samalla tavalla.

Jos kuitenkin järjestölähtöinen toiminta ei tule kyseeseen, on toiveena erityisviranomaismalli, joka mahdollistaa oman itsenäisen sovitteluviraston säilymisen. Etuna olisi esteellisyys ongelmien välttäminen.

Siirtymäsäännöksissä on turvattava henkilöstön asema, palkkaus ja ammattitaidon sekä kokemuksen siirtyminen uuteen virastoon. Henkilöstöä tulee kuulla vielä ennen lopullisten päätösten tekoa, kun kaikki siirron yksityiskohdat ovat konkreettisesti tiedossa. Sovittelutoimintaan on turvattava riittävä rahoitus siten, että voidaan taata ammattitaitoisen henkilökunnan säilyminen ja, että toiminta on houkuttelevaa myös rekrytoitaessa uusia työntekijöitä.

Pidättekö perusteltuna, että joissakin erityistilanteissa palvelu voitaisiin tuottaa ostopalvelusopimuksin, kun palveluntarve sitä edellyttää?

Ei

Miten perustelette vastauksenne?

Sovittelupalvelu tulisi resursoida niin, ettei ostopalvelulle ole tarvetta. Palvelun järjestäminen ostopalvelulla tuottaisi sekamallin, jonka hallinnoiminen olisi todennäköisesti työlästä.

Millä keinoin voidaan mielestänne varmistaa, että sovittelun erityispiirteet säilyvät vaihtoehtoisten konfliktinratkaisumenetelmien periaatteiden mukaisina, jos sovittelupalvelut siirretään oikeusapu- ja edunvalvontapalveluiden yhteyteen?

Ei voida varmistaa mitenkään. Selvityksen mukaan on jo nyt tunnistettu ja tiedossa erilaisia ns. uusia haasteita, mitä nykyisessä käytössä olevassa mallissa ei ole olemassa. Eli toisin sanoin, tiedetään jo nyt, että siirrosta on aiheutumassa myös vakavia haittoja, mm. esteellisyysskysymykset.

Oikeusapumallissa oikeaa, täysin toimivaa ja asiakasystävällistä ratkaisua niiden osalta ei ole. Lisäksi vapaaehtoistoiminnan tukemiseen ja koordinointiin ei ole tässä vielä mitään valmista mallia ollenkaan. Kuviona valtion vapaaehtoistoiminta on outo ja vaikea nähdä tämän selvityksen tiedon avulla, miten se toimisi käytännössä. Tämä asia vaatii tarkempaa selvitystä ja kehittämistä.

Millä keinoin vapaaehtoisten sovittelijoiden toimintaedellytyksiä voidaan vahvistaa oikeusapu- ja edunvalvontapalveluiden yhteydessä?

Valtiolla/viranomaisilla ei ole vapaaehtoistyötä, eikä siihen liittyvää kokemusta ja osaamista. Koko ajatus ns. valtion vapaaehtoisista on vieras.

OM ei ole esittänyt millä tavoin vapaaehtoissovittelijoiden toimintaedellytyksiä voitaisiin vahvistaa nykyisestä. Sovittelijoiden toimintaedellytykset, vastuut ja velvollisuudet on pidettävä vähintään nykyisellä tasolla, jotta restoratiivinen sovittelu toteutuu.

Oikeusapu- ja edunvalvontasektorilla ei ole olemassa vapaaehtoistoimintaa, joten siihen liittyvät sovittelun erityispiirteet pitää huomioida erikseen. Tällaisia asioita ovat mm. tilojen käyttö virka-ajan ulkopuolella sekä vapaaehtoisten sovittelijoiden rekrytointi, koulutus, vakuuttaminen ja korvausten maksaminen.

Miten arvioitte sovittelun siirron oikeusapu- ja edunvalvonnan yhteyteen vaikuttavan paikallisen, alueellisen tai valtakunnallisen sidosryhmäyhteistyön hoitamiseen?

Valtakunnallinen sidosryhmäyhteistyö mahdollisesti vahvistuu, mutta paikallistasolla ei ehkä suurta merkitystä.

Millaisia keinoja ehdotatte oikeusavun esteellisyyden periaatteiden huomioon ottamiseksi ehdotetussa järjestämismallissa?

Tässä tapauksessa tämä on iso merkittävä haitta, huoli ja riski. Sovittelun ideologia on vahvasti sitä, että ihmiset aidosti kohtaavat toisensa saman pöydän äärellä ja käsittelevät rikoksen tai riidan aiheuttamia haittoja. Ehdotetussa järjestämismallissa tämä tarkoittaisi sitä, että asiakkaan ollessa esim. ko. oikeusaputoimiston asiakkaana, esteellisyyden vuoksi sovitteluneuvottelut joudutaan järjestämään videovälitteisesti.

Se puhuu jo sinänsä oikeusapumallia vastaan ja oman erillisen toimijan esim. järjestölähtöisen toimijarakenteen puolesta, jolla tämä ongelma voidaan välttää/olla aiheuttamatta. Nykymallissa siis tätä ongelmaa ei ole, eli kysymys on ns. uudesta haitasta, joka aiheutuisi siitä oikeusapumallin rakenteesta, jolloin haitta/ongelma on merkittävä heikennys ja sen laatuinen, että jos mahdollisuus on käyttää muuta vaihtoehtoa, niin se olisi paremmin perusteltua ottaen huomioon asiakkaan tarpeet ja asiakaslähtöinen palvelurakenne. Esteellisyysskysymys liittyy jokaiseen toimijaan ja se tulee vaikuttamaan myös asiakkaiden oikeuteen saada laadukasta palvelua.

Ehdotettu järjestämismalli parantaa sovittelupalveluiden yhdenmukaisuutta ja saatavuutta?

Ei

Miten perustelette vastauksenne?

Sovittelupalveluiden saatavuus voi heikentyä, mikäli toiminta tulee jatkossa sovittaa OM:n toimitilakonseptin mukaisesti ja tapahtuvaksi ainoastaan virka-aikana. Sovittelualoitteiden käsittelyajat pitenevät, jutut ruuhkautuvat yms. jos sovitteluita voidaan pitää vain virka-ajan puitteissa.

Miten arvioitte sovittelupalveluiden siirron vaikuttavan julkisen oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan palveluihin?

Sovittelupalveluita käyttävistä asiakkaista on useilla tarvetta erilaisiin yhteiskunnallisiin sosiaali- ja oikeuspalveluihin. Asiakasnäkökulmasta tämä voi aiheuttaa selvityksessäkkin tunnistettuja haasteita mm. esteellisyyksikysymyksissä ja näitä tulisi välttää jo asiakaslähtöisen sovittelupalvelun kannalta. Esteellisyyksikysymys liittyy jokaiseen toimijaan ja se tulee vaikuttamaan myös asiakkaiden oikeuteen saada laadukasta palvelua.

Pidättekö perusteltuna sovittelun siirrolle suunniteltua aikataulua vuoden 2024 alussa?

Kyllä

Miten perustelette vastauksenne?

Sopivan pitkä aika, jotta voidaan selvittää ja ratkaista mm. esteellisyyksikysymykset ja selvittää mahdollisuudet esim. järjestölähtöiseen sovittelupalveluun tai oman erillisviraston perustamiseksi.

Pitkästä siirtymäkaudesta ja keskeneräisestä vapaaehtoistoiminnan rakenteesta voi kuitenkin aiheutua myös haavoittuvuutta nykyisten vapaaehtoisten sovittelijoiden jaksamiselle ja jatkohalukkuudelle. Tärkeä on kuulla myös vapaaehtoisten ääntä ja ehdotusta tässä rakenneuudistuksessa, kuten myös nuorten ääntä ja ehdotuksia heitä koskevissa asioissa ja palveluissa.

Onko teillä vielä mielessänne ohjausryhmän esitykseen liittyen joitakin riskejä tai etuja, joita raportissa ei ole käsitelty?

Riskinä on osaavan henkilöstön menettäminen. Entäpä miten sovittelun asiakkaiden aito kohtaaminen toteutetaan, jos joudutaan siirtymään etäyhteyksillä tapahtuviin sovitteluihin? Voidaanko lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessi toteuttaa etänä?

Miten vapaaehtoiset suhtautuvat muutokseen, sitoutuvatko he edelleen toimintaan? Vapaaehtoisten sovittelijoiden mielipidettä ei ole kuultu valmistelutyössä.

Miten riita-asioiden sovittelun kehittämisen käy, entäpä alaikäiset ja nuoret sovittelussa?

Tämän hetkisten sovittelutoiminnan taustaorganisaatioiden vaikutuksia ja hyötyjä ei ole otettu raportissa huomioon. Nykyisessä mallissa mm. Settlementtyhdistykset ovat tottuneita vapaaehtoistoiminnan organisoimisessa ja kehittämisessä. Pyydämme, että selvityksessä ohueksi jäänyttä järjestölähtöisen toimintamallia arvioidaan uudelleen.

Keränen Minna

Rovaniemen, Ranuan ja Posion sovittelutoimisto - Rovalan Setlementti ry